KARTLEGGINGSBANKEN.NO

Navn på verktøy	**Tro- og livssyn – hvordan kartlegge tjenestemottakers ønsker og behov**
Formål	Sikre at tjenesteyterne blir kjent med tjenestemottakers ønsker og behov i forhold til tro – og livssyn. Kartleggingen skal kunne benyttes som grunnlag når ønskede aktiviteter og tjenesteyting planlegges og gjennomføres. Dette er både en veileder til kvalitetssikring av kartleggingssamtalen mellom tjenesteyter og tjenestemottaker og et kartleggingsverktøy. Kan med fordel benyttes i arbeid med Individuell plan.
Fremgangsmåte	Gjennomføres som en samtale med kartleggingsskjemaet som ressurs og hjelpemiddel.
Opphav	Borg bispedømme og Fredrikstad kommune, se Deltakelse.no

RETTEN TIL Å PRAKTISERE TRO- OG LIVSSYN

Hvordan kartlegge tjenestemottakers ønsker og behov?

En veileder til kvalitetssikring av kartleggingssamtalen mellom tjenesteyter og tjenestemottaker

FREDRIKSTAD KOMMUNE

DEN NORSKE KIRKE
Borg biskop / Borg bispedømmeråd

Tittel: «Retten til å praktisere tro og livssyn». Hvordan kartlegge tjenestemottakers ønsker og behov? En veileder til kvalitetssikring av kartleggingssamtalen mellom tjenesteyter og tjenestemottaker.

Utgitt: 5/2014.

Utgitt av: Borg bispedømmeråd og Fredrikstad kommune.

Samarbeidsprosjekt: Borg bispedømmeråd, Fredrikstad kommune, Moss kommune og Lørenskog kommuner, har deltatt aktivt i arbeidsgruppa som har utarbeidet heftet. Heftet ble høsten 2013 sendt ut på høring til utvalgte kommuner og institusjoner. Høringssvarene er innarbeidet i teksten.

Ytterligere eksemplarer av heftet kan lasetes ned fra www.deltakelse.no

Prosjektleder for heftet har vært spesialprest Tor Ivar Torgauten, Borg bispedømmeråd. Mailadresse: tit@kirken.no
Representant fra Fredrikstad kommune har vært Reidun Fladeby Andersen, spesialkonsulent seksjon helse og velferd. Mailadresse: refa@fredrikstad.kommune.no

Innholdsfortegnelse

Retten til tros- og livssynsutøvelse s. 4

Del 1: Kartlegging av ønsker og behov i forhold til tros- og livssynsutøvelse

Definisjon av tros- og livssynsutøvelse s. 5
Å samtale om tro og livssynsutøvelse s. 5
Faglig forsvarlighet s. 6
Tro og livssyn som ressurs, livskvalitet og rettighet s. 7
Muligheter s. 8
Hjelp til å uttrykke behov s. 8

Del 2: Gjennomføring av kartleggingssamtalen

Å komme i gang med kartleggingen s. 10
Kartleggingsskjema som ressurs s. 10
Noen veivisere s. 11
Kartleggingssamtalens sted s. 11
Den gode samtalen s. 12
Samhandling s. 12
Individuell plan s. 12
Tjenestemottakers dagsplan s. 13
Observasjon og oppfølging s. 13

Vedlegg

Vedlegg I: Oppklaring av misforståelser – 20 spørsmål fra hverdagen s. 14
Vedlegg II: Fredrikstad kommune - bakgrunnsopplysningsskjema s. 18
Vedlegg: III: Mitt album s. 20
Vedlegg: V: Sarpsborg kommune - kartleggingsverktøy s. 25

Retten til tros- og livssynsutøvelse

I desember 2013 kom veiledningsheftet: *«Den som mottar helse- og omsorgstjenester har også rett til å utøve sin tro eller livssyn - alene og i fellesskap med andre. Samhandling mellom helse- og omsorgstjenesten i kommunene og tros- og livssynssamfunn».* Veilederen er utgitt av Samarbeidsrådet for tros- og livssamfunn i samarbeid med Helsedirektoratet. Heftet viser at tros- og livssynsutøvelse hører med til de grunnleggende behov som skal ivaretas på lik linje med andre behov, i både kartlegging og i tilrettelegging innenfor helse- og omsorgstjenestene. Veilederen kan lastes ned fra www.deltakelse.no

Veiledningsheftet referer til rundskriv «I – 6/2009 – Rett til egen tros- og livssynsutøvelse», hvor Helse- og omsorgsdepartementet understreker at det ut i fra forskrift for kvalitet i pleie og omsorgstjenestene og sykehjemsforskriften, må innfortolkes en plikt til å legge til rette for den enkeltes mulighet til fri tros- og livssynsutøvelse. Noe som innebærer at helse- og omsorgtjenesten må sette seg inn i den enkeltes livshistorie og bakgrunn, og legge til rette for samarbeid med aktuelle tros- og livssynssamfunn. Det må med andre ord legges til rette for en forsvarlig kartlegging for å kunne gi en forsvarlig tjenesteyting også i forhold til tros- og livssynspraksis.

I en forsvarlig kartlegging av tjenestemottakers ønsker og behov for tros- og livssynspraksis, ligger også nøkkelen til samhandlingen mellom tros- og livssynsamfunnene, og helse- og omsorgstjenesten. God samhandling vil gi en helhetlig tjeneste og styrke tjenestemottakers livskvalitet.

Erfaringen viser at både tjenesteytere, pårørende og tjenestemottakere, har behov for kunnskap og veiledning om hvordan en snakker om, og kartlegger tjenestemottakers ønsker for tros- og livssynspraksis. Som på andre livsområder handler det om å bli kjent med tjenestemottakers behov og ønsker, og bruke dette materialet som utgangspunkt når ønsket aktivitet og tjenesteyting planlegges. Kartleggingen skal sikre at tjenestemottakerne får en forsvarlig tjenesteyting etter sine individuelle behov.

Målgruppen for dette heftet er alle som gir og mottar helse- og omsorgstjenester og deres pårørende. I dette ligger selvsagt også de som ikke selv kan gi uttrykke for sine ønsker og behov. En forsvarlig kartlegging er nødvendig for å kunne sikre tjenestemottakers rett til å utøve sin tro eller sitt livssyn. Vi ønsker alle lykke til med dette viktige arbeidet.

DEL I
Kartlegging av ønsker og behov i forhold til tro og livssynsutøvelse

Definisjon av tros- og livssynsutøvelse

I Norge tilhører ni av ti et tros- eller livssynssamfunn. Hvordan den enkelte praktiserer sin tro eller sitt livssyn vil variere fra religion til religion, og innenfor samme religion. Det er den enkelte som selv bestemmer hva det for dem innebærer å utøve sin tro eller sitt livssyn. Mennesker som mottar helse- og omsorgstjenester har akkurat de samme behov og ønsker som folk flest, men de kan trenger bistand for å utøve sin tro eller sitt livsyn.

For de fleste vil tros- og livssynsutøvelse innebære deltakelse i ritualer, alene og i fellesskap med andre, for eksempel i gudstjenester, fredagsbønn, ved seremonier og ved deltakelse i mindre grupper. Når en praktiserer sin tro og sitt livssyn alene og i hjemmet, kan det innebære å bruke ritualer, bønn, lesning fra hellige skrifter, feiring av høytider eller spesielle høytidsdager. En del av utøvelsen vil også handle om holdninger og verdisyn. For mange vil også kulturen og levereglene til det tros- eller livssamfunns de tilhører, være en god og trygg ramme for livet.

Samtidig handler tros- og livssynsutøvelse også om å ha mulighet for å samtale om de eksistensielle spørsmål; hva vil det si å leve, hvor kommer jeg fra, hvor skal jeg, hva gir livet mening, er det noen Gud, hva gir livet håp, hva gir livet trygghet, hva gir livet glede, hvorfor er livet slik det er, hvordan leve det gode liv osv. Disse spørsmål gis det ikke entydige svar på, og tolkningen vil være forskjellige i de ulike tros- og livssynssamfunn.

Å samtale om tro og livssynsutøvelse

De fleste av oss er ikke vant til å snakke med andre om sin tro eller sitt livssyn. Her har mange av våre nye landsmenn en helt annen tradisjon. Både tjenestemottakere og pårørende vil ofte ha sjenanse for å snakke med andre om sin tro eller sitt livssyn, og opplever seg usikre og utrygge i en samtale om tro og livssyn. Dette er virkeligheten tjenesteyterne må forholde oss til.

For å gjøre en forsvarlig kartlegging av tjenestemottakers behov og ønsker i forhold til tros- og livssynspraksis, må vi bryte «tausheten» og sette ord på tema. Samtalen om tro og livssynsbehov må læres og utvikles, i motsatt fall vil tjenesteytingen bli tilfeldig og overlatt til den enkelte tjenesteyters vurdering i forhold til tema. En slik praksis er ingen tjent med.

I personalgruppa vil normalt forskjellige tros- og livssynssamfunn være representert. Noen er aktive innenfor sitt tros- eller livssynssamfunn, andre er mer passive, mens andre igjen er oppvokst i et miljø hvor tro og livssyn ikke er på dagsorden. Personalgruppene utfordres til å ha en etisk refleksjon over hva det i praksis vi si å vise respekt og toleranse i møte med tjenestemottakers tro eller livssyn. En slik etisk refleksjon vil også være en god forberedelse når tjenesteyterne er med i slike samtaler med pårørende.

I prosessen med å utvikle et godt samtaleklima, vil også enkelte i personalgruppa ha behov for å rydde opp i gamle fordommer og egne negative opplevelser i møte med tro og livssyn. Ubearbeidede følelser vil lett bli med på lasset, og prege hele kartleggingssamtalen. For mange vil det være et stort behov for å sortere tanker og holdninger, noe som ikke er gjort i en håndvending. Opplæring i lovverket, forandrer ikke automatisk holdningene. Dette handler om en prosess som må gå over tid. Her er det viktig at tanker og følelser får komme fram, og bli møtt på en god og konstruktiv måte.

Hvis det er et vanskelig samtaleklima mellom pårørende og tjenesteytere i utgangspunktet, er det vanskelig å få til en tillitsfull samtale om tro og livsynsutøvelse. Et godt samtaleklima ligger som en forutsetning også for kartleggingssamtalen om tros- og livsynsutøvelse. Uten en grunnleggende opplevelse av trygghet og tillit, vil en kartleggingssamtale om tros- og livssynsutøvelse også bli vanskelig.

Faglig forsvarlighet

Kartlegging av tjenestemottakers behov og ønsker i forhold til tros- og livssynsutløvelse er ikke en oppgave for de spesielt interesserte tjenesteyterne, men en allmenn oppgave som hører med til en faglig forsvarlig utøvelse av tjenesteytingen.

Det er et grunnleggende prinsipp i det norske samfunn, at alle landets innbyggere garanteres fri religionsutøvelse. Retten til fri religionsutøvelse gjelder alle mennesker, uavhengig av funksjonsevne og behov for bistand. Dette betyr at den som mottar helse- og omsorgstjenester, og trenger bistand for å kunne utøve sin religion, fullt ut skal respekteres for sin religion og sitt livssyn, og få mulighet til å praktisere sin tro etter eget ønske.

Det er en del av tjenesteyternes ansvar å vise respekt for den enkelte tjenestemottakers liv. Dette kommer tydelig fram i formålet til «Forskrift om kvalitet i pleie- og omsorgstjenesten» (Kvalitetsforskriften §1):

> *Forskriften skal bidra til å sikre at personer som mottar pleie- og omsorgstjenester etter kommunehelsetjenesteloven og sosialtjenesteloven får ivaretatt sine grunnleggende behov med respekt for det enkelte menneskets selvbestemmelsesrett, egenverd og livsførsel.*

Retten til tro- og livssynsutøvelse er et slikt grunnleggende behov som skal ivaretas med respekt for det enkelte menneske. (Jfr. Rundskriv I – 6/2009 Rett til egen tros- og livssynsutøvelse.) Dette innebærer at en tjenesteyter i sin tjenesteutøvelse må vise respekt for den enkelte tjenestemottakers tros- og livssynsutøvelse. Dette gjøres ved å bidra til å kartlegge behov og ønsker, og legge til rette for en praksis som er i tråd med tjenestemottakers ønsker og selvbestemmelse. Den enkelte tjenesteyter må også oppøve en måte å kommunisere på som gjør at tjenestemottakerne opplever seg fullt ut respektert for sin tro eller sitt livssyn. Respekt for tjenestemottakers tro og livssynsutøvelse hører med til de etiske prinsipper som er grunnlaget for tjenesten.

Kunnskap om tjenestemottakernes tros- og livssynssamfunn vil være nødvendig når en tjenesteyter skal utøve en faglig forsvarlig kartlegging, og tilrettelegging av tros- og livssynutøvelse.

Kartleggingssamtalen har et mål; å finne fram til hva den enkelte ønsker og hvilke behov en har i forhold til tros- og livssynsutøvelse. Når tjenestemottaker har behov for bistand for å finne ut hvem en ønsker å være, og bistand til å finne ut av og sette ord på sine ønsker og behov, er det en forutsetning i kartleggingen at alle hjelperne er seg bevisst at det er tjenestemottakers ønsker og behov en er forpliktet til å få fram. Det er verken pårørendes ønske, tros- eller livssynssamfunnets ønske eller tjenesteyters ønske som skal beskrives, men tjenestemottakers ønske.

Vi vet også at mennesker med nedsatt kognitiv funksjonsevne kan uttale seg forskjellig alt etter hvem de snakker med, fordi de svarer slik de tror tjenesteyter eller pårørende forventer. Vi kommer aldri utenom dette dilemmaet. De samme dilemma vil en også ha på de øvrige livsområder hvor en må ta avgjørelse på vegne av tjenestemottaker. Det er tjenesteyternes ansvar å utvikle gode metoder for å finne ut hva tjenestemottaker ønsker.

Tro og livssyn som ressurs, livskvalitet og rettighet

Tros- og livssynsutøvelse er en del av livsrytmen for mange mennesker, og kan gi en styrket livskvalitet. Det er derfor ekstra viktig å sikre at de som mottar helse- og omsorgstjenester, også får mulighet til å tenke over hvilket forhold en har til sitt tros- eller livssynsamfunn. Dette handler både om å få mulighet til å delta aktivt i sitt tros- eller livssynssamfunn, og bli skjermet mot å utøve en tro eller et livssyn en ikke ønsker.

Deltakelse i et tros- eller livssynsamfunn gir også tilhørighet til andre som en identifiserer seg med, og som deltar i samme tros- eller livssynssamfunn. Det gir en opplevelse av å være en del av samme fellesskap.

Ved at tjenesteyterne ser på retten til tros- og livssynsutøvelse som en allmenn og selvfølgelig rett den enkelte tjenestemottaker har, og ser på tros- og livssynsutøvelse som en naturlig del av livet, også når en mottar omsorgstjenester, vil forutsetninger for å få til en god og forsvarlig praksis være til stede. Utgangspunktet er at tjenesteyter viser respekt for den enkeltes tros- og livssyn, uavhengig av eget ståsted, og ser det som sin naturlige oppgave å bistå tjenestemottakeren til å utøve sin tro eller sitt livssyn etter eget ønske.

Samtidig kan holdninger lett fungerer som et filter som lovverk og rettigheter går igjennom. Holdningene foretar i praksis en prioritering og avgjør hva en vil satse på, og hva en vil la ligge. Dette fører til at de lovparagrafer hvor det ikke gis sanksjoner eller pålegg som en ikke følger, nedprioriteres, mens de lovparagrafer hvor en vet en blir sjekket på, sørger en for å etterleve. En slik praksis er ikke forenlig med faglig forsvarlighet for tjenesteyting.

Muligheter

Støtte og hjelp fra tjenestemottakers tros- eller livssynssamfunn og mulighet for deltakelse i samfunnets lokale fellesskap/gruppe, vil være forskjellig fra sted til sted. Det er derfor viktig at tjenesteyter på forhånd innhenter en oversikt over hvilke tilbud som finnes og hvilken hjelp som er tilgjengelig. De forskjellige tros- og livssynsamfunn har et ansvar for å møte sine medlemmer ut i fra deres behov, samtidig som ressursene er svært ujevnt fordelt utover landet.

Det er viktig at pårørende og tjenestemottaker ikke gis for store forventninger om hva de enkelte tros- og livssynsamfunn kan bidra med, samtidig som det er viktig å understreke at det i utgangspunktet er tjenestemottakers individuelle behov som skal legges til grunn når tiltak skal lages, og ikke tjenestemottaker som skal tilpasse seg tiltakene. En samhandling mellom tjenesteyter, tjenestemottaker, pårørende og det aktuelle tros- eller livssynsamfunn er et godt utgangspunkt når en skal legge til rette for deltakelse og betjening på en best mulig måte.

Hjelp til å uttrykke behov

Tjenestemottakerne har svært forskjellige muligheter for å kommunisere sine ønsker og behov i forhold til tros- og livssynsutøvelse. Mens noen har mulighet til å tale sin egen sak klart og tydelig, har andre vansker med å sette ord på hva de ønsker og hvilke behov de har. Noen trenger også bistand til å finne ut av hvem de er, og hvem de ønsker å være, og hjelp til å uttrykke hva de ønsker og hvilke behov de har.

Når mennesker som mottar helse- og omsorgstjenester ikke selv tar initiativ til å uttrykke sine ønsker og behov, kan det handle om mangel på kunnskap om rettigheter, mangel på informasjon om muligheter, eller manglende metoder hos tjenesteyterne for å finne ut av hva de ønsker. Blant mennesker som har mottatt helse og omsorgstjenester mesteparten av

livet, møter vi også mennesker som aldri har fått en reel mulighet til dette. De vil neppe uttrykke behov eller ønsker. Rettighetene og muligheten til tros- og livssynsutøvelse er ofte blitt underkommunisert innenfor helse og omsorgstjenesten i kommunene. Her er det viktig med gode metoder for å kunne gjøre en forsvarlig kartlegging.

DEL II
Gjennomføring av kartleggingssamtalen

Å komme i gang med kartleggingen

Kartlegging av behov og ønsker i forhold til tros- og livsynsutøvelse må i utgangspunktet inngå i den ordinære kartleggingssamtalen, og ikke settes opp som en særskilt kartlegging. Når den ordinære kartleggingssamtalen tar for seg alle sider ved det å være mennesket, blir også behov og ønsker i forhold til tros- og livssynsutøvelse alminneliggjort. Normalt vil en samtale for å kartlegge tjenestemottakers ønsker og behov for tros- og livssynsutøvelse være en naturlig og integrert del av de ordinære kartleggingssamtalene.

På samme måte som rundskriv I – 2009 «Rett til egen tros- og livssynsutøvelse», understreker at tro og livssyn er et grunnleggende behov selv om det ikke eksplisitt er tatt med i kvalitetsforskriften, ligger behov og ønsker i forhold til tros- og livsynsutøvelse implisitt når tjenestemottakers grunnleggende behov skal kartlegges. Det er et ledelsesansvar å sørge for at dette tema legges inn som en naturlig del av ordinære kartleggingssamtaler som; inntakssamtale, i prosessen rundt utarbeidelse av Individuell plan, som tema i ansvarsgruppen og i de øvrige kartleggingsverktøy som brukes, f.eks. verktøyet Deltakelses og Opplevelsesplan (DOP).

Der tros- og livssynstematikken ikke har vært drøftet på en forsvarlig måte i de ordinære kartleggingssamtalene, og ikke er konkretisert i de verktøy som styrer tjenestemottakers hverdag, vil tjenestemottakers primærkontakt ha et særskilt ansvar for å invitere til samtale der dette blir tatt opp. Samtidig har de pårørende også et ansvar for å ta initiativ til å få satt kartleggingssamtalen på dagsorden. Tros- og livssynssamfunnene som har ansvaret for å betjene sine medlemmer, har også et ansvar for å ta kontakt med de som leder helse- og omsorgstjenesten i kommunen, for å sikre at behov og ønsker om tros- og livssynsutøvelse blir en del av de ordinære samtalene.

Kartleggingsskjema som ressurs

Som en ressurs i kartleggingen anbefales de skjema som er særskilt utarbeidet for å kartlegge ønsket tros- og livssynsutøvelse. Disse skjemaene, sammen med de sjekklister/kartleggingsverktøy som brukes, vil legge en god basis for kartleggingen. De kartleggingsskjema som er utarbeidet til bruk i forhold til tro og livssynsutløvelse, vil også supplere de ordinære sjekklistene/modellene med nyttig stikkord og kunnskap.

Det er også utarbeidet en grundigere sjekkliste for utarbeidelse av «Mitt album». Dette materialet vil være en god ressurs for samtalen. Mange bruker modellen «Mitt album» for å

nedtegne viktige sider ved tjenestemottakers historie. «Mitt album» er også et nyttig redskap når tjenestemottaker skal fortelle om sitt forhold til sin tro eller sitt livssyn. Tros- og livssynshistorien kan inngå i det generelle album, eller det kan være behov for å lage et eget album i forhold til tros- og livssynsutøvelse.

En kartleggingssamtale er ikke stedet for å fylle ut et skjema for ønsker og behov, men å få til en god og trygg samtale. Målet for samtalen er å få et overblikk over tjenestemottakers historie i forhold til tema, og få fram ønsker og behov.

Noen veivisere:

- Utgangspunktet for samtalen er det tros- eller livssynssamfunn hvor tjenestemottaker er registrert som medlem. Er det usikkerhet rundt hvilket tros- eller livssynssamfunn tjenestemottaker tilhører, kan en henvende seg til Brønnøysundregisteret ved å oppgi tjenestemottakers navn og personnummer. Svar sendes direkte til tjenestemottakers registrerte folkeregisteradresse.
- Hva forteller tjenestemottakers historie, hvilket forhold har familien hatt til sitt tros- eller livssynssamfunn, hvordan har en forholdt seg til ritualer i hjemmet, hvordan har en forholdt seg til deltakelse og i kontakt med sitt tros- eller livssynssamfunn?
- Hvordan har tjenestemottaker praktisert sitt tros- eller livssyn i hjemmet og eller i fellesskap med andre?
- Hvilke muligheter har tjenestemottaker hatt til å utøve sin tro eller sitt livssyn og hvordan har vedkommende opplevd dette?
- Hvilke muligheter har tjenestemottaker til å praktisere sin tro og sitt livssyn i dag?
- Hvilke ønsker og behov har tjenestemottaker i dag?
- Hvordan legge til rette for at tjenestemottakers ønsker og behov for tros- og livssynsutøvelse imøtekommes?
- Er det aktuelt med samhandling med tjenestemottakers tros- eller livssynssamfunn, og hvordan kan vi legge til rette for en god samhandling?

Kartleggingssamtalens sted

Rammen rundt en kartleggingssamtale er viktig. Tjenestemottaker, pårørende og tjenesteyter må føle seg avslappet og trygge. Det må settes av god tid til en slik samtale. Normalt vil en og en halv time være nødvendig for å kunne finne roen. Kaffe e.l. liknede og en enkel servering vil ofte være med på å skape en trygg atmosfære. Hvor samtalen skal finne sted vil variere. I noen situasjoner vil hjemmebesøk være det ideelle, mens det andre ganger vil være hensiktsmessig å ha samtalen på et møterom.

Den gode samtalen

En samtale av denne art er spennende og lærerikt for alle parter, både for tjenesteyter, tjenestemottaker, og pårørende. I løpet av samtalen vil de ønsker og behov tjenesteyter har komme fram. Normalt vil tjenestemottakers historie og ønsker og behov gå om hverandre i samtalen.

Noen veivisere for den gode samtale:

- legg til rette for en trygg atmosfære
- ha god tid
- lytt til tjenestemottaker
- lytt til de pårørende
- gi mulighet for gjentakelse, det som gjentas er ofte viktig
- still hjelpespørsmål som kan konkretisere og hjelpe videre i samtalen
- kom med oppklarende spørsmål
- gjenta noe av det du hører for å forsikre deg om at du har oppfattet det riktig

Tjenesteyter lager et referat fra samtalen og konkretiserer de ønsker og behov som er kommet fram. Referatet legges fram for tjenestemottakeren og dennes pårørende som godkjenner referatet.

Samhandling

Når ønsker og behov er konkretisert, og det er behov for samhandling med tjenestemottakers tros- eller livssynsamfunn tar tjenesteyter initiativ til å invitere tjenestemottaker, pårørende og en representant fra det aktuelle tros- og livssynssamfunn til en samtale. Her avklares hvilken type bistand det er behov for, og hvilke ressurser som er nødvendig for at tjenestemottaker skal kunne få mulighet for å praktisere sin tro eller sitt livssyn slik en ønsker. I dette møtet avklares hvilke ressurser trossamfunnet kan bidra med, og hvilke ressurser helse- og omsorgstjenesten har mulighet for å bidra med. Er det dokumenterte behov utover dette, kan det være behov for å søke om enkeltvedtak for å få gjennomført en ønsket aktivitet.

Individuell plan

De behov og ønsker som kommer fram i kartleggingssamtalen må også tas med inn i arbeidet med Individuell plan, og synliggjøres i planen. Når det er behov, kan det også utarbeides en delplan som kan ivareta samhandlingen med den enkeltes tros- og livssynssamfunn.

Tjenestemottakers dagsplan

Kartleggingssamtalen skal legge grunnlaget for arbeidet med dagsplan, ukeplan og årsplan. I disse planene konkretiseres hvordan tjenestemottaker skal delta i sitt tros- eller livssynsamfunn, hvordan det skal legges til rette for dette og hvem som er ansvarlig for at tjenestemottaker får gjennomført det som står i planen. Det samme må synliggjøres for tros- og livssynsutøvelsen i hjemmet.

Tjenesteyterne skal gi tjenester etter de vedtatte planer og vedtak som er gjort. Det er en forutsetning at enhver som gjør tjeneste er kjent med planer og vedtak. Når det ikke blir samsvar mellom plan/vedtak og praksis, meldes det som avvik.

Observasjon og oppfølging

Planene som konkretiserer deltakelse og aktivitet, må jevnlig tas opp til evaluering og revisjon. Opplever tjenestemottaker dette godt, er det ting som uroer osv. Evalueringen og justeringen tas med inn i ansvarsgruppemøtene. Kontaktpersonen fra det aktuelle tros- eller livssamfunn kan inviteres til ansvarsgruppemøte når dette er hensiktsmessig.

Vedlegg

Vedlegg I: Oppklaring av misforståelser

Misforståelser og manglende kunnskap om tjenesteyternes rolle i forhold til kartlegging av tjenestemottakers ønsker og behov for tros- og livsynspraksis, kan være et hinder for en forsvarlig kartlegging. Det er derfor viktig at misforståelsene ryddes av veien og at det gis gode svar på de mange spørsmål tjenesteyterne stiller seg. Dette vil bidra til trygghet i tjenesten, og legge grunnlaget for en forsvarlig kartlegging. «20 spørsmål» vil være en god forberedelse når kartlegging av tros- og livssynspraksis settes på dagsorden i personalgruppa.

Er dette et nytt forsøk fra kirken for å drive misjon overfor svake og sårbare mennesker?
- Nei, dette er ikke misjonering. Samtidig handler dette ikke bare om kirken. Her er alle tros- og livssynssamfunn inkludert. Dette handler ikke om å verve medlemmer til tros- og livssynssamfunn, men om å gi bistand slik at tjenestemottakerne kan leve det livet de ønsker i forhold til det tros- eller livssynsamfunn de tilhører. Uten kartlegging får ikke tjenesteyterne kjennskap til hvem tjenestemottaker er, og hva en ønsker i forhold til tros- og livsynsutøvelse.

Er det tjenesteyternes oppgave å reklamere for deltakelse i tros- og livssynssamfunn?
- En tjenesteyter skal ikke reklamere for et bestemt tros- eller livssynssamfunn, men bistå tjenestemottaker til å utøve sin tro og sitt livssyn, og ha kontakt med sitt tros- eller livssynssamfunn.

Hva vil det si at en tjenesteyter skal være livssynsnøytral?
- En tjenesteyter skal være livssynsnøytral på den måten at det ikke er tjenesteyters livssyn som skal markedsføres eller som skal legge premissene for tjenesten. En tjenesteyter skal utøve sin tjeneste i tråd med den enkelte tjenestemottakers livssyn, uavhengig av egen tro eller livssyn.

Er det tros- og livssynssamfunnene som har bestemt at helse- og omsorgstjenesten har et ansvar for å legge til rette for tjenestemottakers mulighet for tros- og livssynsutøvelse?
- Nei, tros- og livssynsfriheten er en av de grunnleggende rettigheter som er gitt alle borgere. Av FNs internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter, som nå er en del av grunnloven, framgår det at enhver skal ha rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Denne rett omfatter også dem som grunnet sykdom eller nedsatt funksjonsevne trenger bistand og tilrettelegging for å utøve sin tro eller sitt livssyn.

Alle har jo ikke en tro eller ønske om å tilhøre et tros- eller livssynsamfunn.
- Nei selvsagt ikke. Mennesker som mottar helse- og omsorgstjenester er som befolkningen førøvrig. Samtidig er i underkant 90 % av befolkningen medlemmer av et tros- eller livssynssamfunn. Blant dem som er medlemmer av et tros- eller livssynsamfunn er det også svært forskjellige behov og ønsker for tros- og livsynsutøvelse. En god kartlegging av ønsker rundt tros- og livssynsutøvelse vil sikre at tjenestemottakerne ikke blir overkjørt til å utøve en tro eller et livssyn en ikke ønsker, eller hindret i å utøve en tro eller et livssyn en ønsker å praktisere.

Er det mulig å finne ut av hva tjenestemottaker ønsker, når en ikke selv kan uttrykke sine behov klart og tydelig?
- Tjenesteyterne har ansvar for å utvikle metoder og verktøy som så langt det er mulig gir uttrykk for tjenestemottakers ønsker og behov. Dette gjelder på alle livsområder tjenestemottaker skal ha bistand.

Hvem skal avgjøre hvilke behov og ønsker tjenestemottakeren har, når han /hun selv ikke kan uttrykke hva de ønsker har?
- Pårørende, verge og tjenesteyterne har et felles ansvar, så langt det overhode er mulig, for å finne fram til hva tjenestemottaker ville ha uttrykt om han/hun kunne ha uttrykt seg klart og tydelig.

Hvem har myndighet til å avgjøre når pårørende, verge og tjenesteyter er uenige om hva tjenestemottaker ønsker?
- Erfaringen viser at det kan være forskjellige oppfatninger om hva tjenestemottaker egentlig ønsker. Det kan være at tjenesteyterne opplever at sterke pårørende bestemmer ting de mener er mot tjenestemottakers vilje. Der det ikke oppnås enighet, kan kommunen i særskilte tilfeller bringe saken inn for fylkesmannen.

Kan mennesker som selv ikke kan gi uttrykk for hva de ønsker og hvilke behov de har for trosutøvelse, ha en tro eller et livssyn og utøve dette?
- Tro og religion handler ikke først og fremst om å forstå eller ha en intellektuell tilnærming til tro eller livssyn, men å praktisere eller utøve den. For mange handler det om å delta i et fellesskap sammen med, om å delta i liturgiske handlinger, om å lytte til musikk og sang osv.

I en samtale om tro og livssyn vil tjenestemottaker lett svare det de tror at tjenesteyter forventer at de skal svare.
- Dette er en fare i all kommunikasjon med tjenestemottakeren. Her er det viktig at tjenesteyter utvikler en kommunikasjonsform som får fram tjenestemottakers egentlige ønsker.

Tjenesteyterne har verken tid eller anledning til å kartlegge åndelige behov, eller tid til å legge til rette for åndelig aktivitet.

- Dette hører med til en tjenesteyters oppgaver. Har tjenesteyterne ikke mulighet til å gå inn i tematikken, er det behov for å se på organiseringen av tjenesten. Det er et ledelsesansvar at denne dimensjonen blir ivaretatt i den tjenesten som gis.

Tjenesteyter kjenner for lite til tjenestemottakers tros- eller livssyn, og hva det vil si for tjenestemottaker å utøve sin tro eller sitt livssyn.
- Det er arbeidsgivers oppgave å gi tjenesteyterne tilstrekkelig opplæring. Samtidig er også tjenesteyter ansvarlig for å tilegne seg den kunnskap som er nødvendig for å utøve en forsvarlig tjeneste.

Tjenestemottaker vil ikke få noe utbytte av å delta i sitt tros- eller livssynsamfunn.
- En samhandling mellom tjenesteyterne og lederne i tjenestemottakers tros- eller livssynsamfunn vil kunne legge til rette for en trosutøvelse og deltakelse i samfunnet ut i fra tjenestemottakers forutsetninger.

Tjenesteyterne er engstelig for å gi for store forhåpninger i forhold til praksis og inkludering.
- En god samhandlingsprosess mellom tjenesteyterne og tjenestemottakers tros- eller livssynssamfunn vil forhindre dette. Tros - og livssynssamfunnene er ansvarlige for at deres medlemmer blir inkludert på en god måte.

Pårørende/verge er usikre på hvordan de blir møtt av tjenesteyterne, og tar derfor ikke initiativ til å snakke med dem om tjenestemottakers tros- og livssyn.
- Det er tjenesteyternes ansvar å skape et godt samtaleklima, samtidig som tjenesteyterne må åpne opp for, og invitere til samtale også om denne delen av livet.

Pårørende ønsker ikke å utlevere familien og tjenesteyterne føler det er å gå over en intimitetsgrense, derfor settes ikke tros- og livssynstematikken på dagsorden.
- Skal tjenestemottaker få mulighet til å leve et eget selvstendig liv, kan en samtale om tro og livssyn være nødvendig. Tjenesteyterne har absolutt taushetsplikt.

Pårørende ønsker ikke å gå inn i tematikken, fordi de tviler på om det får noen konsekvenser for praksis.
- En kartleggingssamtale må alltid følges opp med planlegging av praksis. En slik planlegging bør alltid planlegges i samarbeid med det aktuelle tros- og livssynssamfunn. Tiltak må inn i de verktøy som styrer hverdagen.

Hører tro og livssyn hjemme i arbeidet med Individuell plan?
- Tro og livssyn hører med som en selvsagt del av arbeidet med Individuell plan. Der det er utarbeidet Individuelle planer uten at tema har vært berørt, må planene revideres.

Hvilke konsekvenser får det for tjenestemottaker om en ikke foretar en kartlegging av ønsker og behov i forhold til tro og livssyn?
- Uten kartlegging må den enkelte tjenesteyter selv foreta en vurdering av hva

tjenestemottaker ønsker. Mangel på kartlegging viser at det blir forskjellig praksis alt etter hvem som er på jobb. I frykt for å overkjøre tjenestemottakeren, blir det ofte slik at tros- og livssyn velges bort. Dette blir brudd på religionsfriheten.

Kan en tjenesteyter nekte å bistå tjenestemottakere i forhold til utøvelse av tro og livssyn?
- Når dette er konkretisert i de planer som styrer hverdagen er tjenesteyter forpliktet til å yte en slik tjeneste til tjenestemottaker. Tjenesteyter skal ikke selv utøve tjenestemottakers tro eller livssyn, men sikre tjenestemottaker får denne mulighet.

Vedlegg: II

FREDRIKSTAD KOMMUNE

Bakgrunnsopplysningsskjema

Beboerens navn:	
Født:	
Skjemaet er fylt ut av:	
Slektskap:	
Dato:	

HVORFOR DETTE SKJEMAET?
Dette opplysningsskjemaet er utarbeidet fordi personalet i vår institusjon ikke kjenner den enkelte beboers bakgrunn. Noen beboere har svekket hukommelse og kan oppleve det vanskelig å sette ord på hva de tenker og føler.

Opplysningene i dette skjemaet bruker vi i det daglige samværet med beboeren for bedre å finne frem til aktiviteter og samtaleemner som er av interesse.

Takk for hjelpen!
Dersom det er for liten plass under noen av punktene, kan baksiden benyttes.
Vi ser frem til et godt samarbeid!

1. Foreldre og søsken
Navn, alder, yrke, evt. dødsår og dødsårsak. Har det vært spesielt mye kontakt med noen av søsknene eller deres barn.

2. Skolegang
Hvilken skole og yrkesutdannelse fikk beboeren? Er det spesielle hendelser det har vært snakket mye om i denne forbindelse?

3. Arbeid / hjemmeværende
Hvilket arbeid har beboeren hatt? Hvor lang tid har han/hun væt yrkesaktiv? Har han/hun arbeidet etter pensjonsalderen? Er det spesielle arbeidskolleger som huskes?

4. Bosted / type bolig
F eks enebolig, blokk, gård etc. Hvor bodde han / hun som barn? Som Voksen? Som pensjonist?

5. Ektefelle / samboer / partner
Navn, fødselsdato, yrke. Dato for evt. bryllup. Minner det er av betydning å fremheve.

6. Barn, barnebarn, oldebarn

Gjelder for:		Hovedansvarlig:	Revideres av:	Godkjent av:	Kommentar:
Helse og velferd		Grønvold Nina Tangnæs	Huth Rigmor	Olsen Jon Erik	
Utskriftsdato:	Antall sider:	Dokumentansvarlig:	Revideres innen:	Gyldig fra:	
21.02.2014	2	Huth Rigmor	20.05.2015	01.03.2006	

Navn, alder, yrke, bosted, ektefelle/samboer. Har det vært spesielt god kontakt med noen av disse?

7. Sosialt nettverk som naboer, venner, arbeidskolleger
Har beboer hatt annen sosial omgang som har vært viktig for han/henne

8. Samvær med andre
Har beboer vært utadvendt og glad i å prate eller vært den som har lyttet? Har han /hun vært kontaktsøkende og sosial eller mer innadvendt og likt å være for seg selv?

9. Foreninger
Har han/hun vært medlem av spesielle foreninger, klubber eller organisasjoner. Har han/hun hatt noen tillitsverv?

10. Tro og livssyn
Har beboer vært tilknyttet en kirke, bedehus, organisasjon, trossamfunn?
Hvor aktiv har deltagelsen vært? Se vedlegg- Mitt album

11. Sang og musikk
Har beboer vært interessert i musikk og evt hva slags musikk? Har han / hun likt å synge selv. Har han /hun spilt noe instrument eller sunget i kor?

12. Dyr
Har beboer hatt kjæledyr eller annen tilknytning til dyr? Evt. navn på dyr.

13. Hobbyer
Har beboer vært opptatt av spesielle hobbyer som for eksempel håndarbeid, matlaging, hagearbeid, båter, snekring etc? Har han / hun samlet på noe spesielt?
Glad i å lese f eks aviser, bøker, se film, TV?

14. Vaner
Har han / hun vaner som det er viktig for personalet å kjenne til? For eksempel spisevaner, hva slags mat liker/ikke liker han /hun, sovevaner, døgnrytme, evt. røykevaner. Klær: har beboer likt å pynte seg?

15. Aktiviteter
Er det aktiviteter han / hun vil like å delta i? Aktiviteter som ikke vil bli likt?

16. Andre interesser eller opplysninger som ikke tidligere er nevnt og som har betydning for beboer?
For eksempel gode minner eller ting/ hendelser han / hun likte å fortelle om tidligere?

Vedlegg III: Ressursmateriell for utarbeidelse av Mitt album i forhold til tros- og livssynpraksis

Bakgrunn

NAVN:_____

_____

Jeg tilhører_____(kirke/religion/livssynsamfunn)

DÅP/NAVNEFEST/VELSIGNELSE.

Jeg ble døpt/barnevelsignet/hadde navnefest den_____

i_____(kirke/forsamlingshus/aula)

Her ser vi bilde fra handlingen:

FØRSTE KOMMUNION

Katolikkene har en seremoni som heter første kommunion. Dette er første gangen en mottar nattverd. Kirke har et eget ritual for dette.

KONFIRMASJON

Jeg ble konfirmert den_____

i_____(kirke/aula)

Presten/pastoren/den som foretok handlingen heter:_____

Her ser vi bilde fra handlingen:

Bildetekst.

Noen viktige momenter fra konfirmasjonen min:

I FELLESSKAP MED ANDRE.

Som barn var jeg aktivt med i gruppe/forening/samling:_____

Det jeg minnes best fra denne tiden er:_____

_____

_____

Som ungdom var jeg aktiv i gruppe/lag/forening._____

_____

Det jeg minnes best fra denne tiden er_____

_____

_____

Nå er jeg aktiv i_____

_____

Vi har samlinger:

Sted:_____

Dag og tid:_____

På samlingene liker jeg å_____

_____

_____

På samlingene er jeg sammen med:_____

_____

GUDSTJENESTE/HOVEDSAMLING.

Jeg har deltatt regelmessig på gudstjenester/ samling i_____

Her likte jeg spesielt å:_____

_____

Jeg hadde god kontakt med:_____

(Kartlegging av det spesielle innen det samfunn tjenestemottakeren tilhører.)

Eks. den kristne kirke: Jeg deltok/deltok ikke regelmessig ved nattverden.

Kommentar_____

_____

Nå deltar jeg regelmessig på gudstjeneste/samling i _____

Bilde av kirken.

Bildetekst.

På gudstjenesten liker jeg spesielt_____

_____

_____

På gudstjenesten deltar jeg/deltar jeg ikke under nattverden.

Kommentar: (hvordan det skjer, trenger jeg hjelp osv.)_____

_____

_____

På gudstjenestene/samlingene har jeg ofte oppgaven med å:_____

_____

På gudstjenestene er jeg sammen med:_____

_____

Bildetekst.

FRA OPPVEKSTEN I HJEMMET:

Eksempel på spørsmål som er viktige å ha med i en kartlegging:

Jeg er vokst opp i et hjem hvor vi brukte bordbønn /ikke brukte bordbønn. Vi ba alltid/ ikke aftenbønn. Jeg er vant til /ikke vant til at søndagene var annerledes dager. Vi var alltid/ofte i kirken/ var ikke i kirken til høytidene. Vi leste i Bibelen sammen/andaktsbok sammen, vi leste ikke sammen.

Noen vi bør vite om oppveksten:_____

_____

_____

I HJEMMET MITT.

Troen min/de åndelige verdier preger hjemmet mitt på denne måten:

Jeg ber/ber ikke bordbønn: (tekst)
Jeg ber/ber ikke aftenbønn: (tekst)
Jeg er vant til/ jeg er ikke vant til - å høre lest fra/ bibelen, hellige skrifter, andaktsboka mi e.l..

Den heter _____

Jeg pleier å lese/bli lest for_____(tidspunkt)

Jeg liker å høre på sang og musikk som handler om troen min

Spesielt liker jeg følgende sanger:

_____

_____

Jeg liker å pynte hjemmet mitt med bilder, farger og symboler (konkretiser)

_____

HØYTIDER.

De forskjellige religioner vil ha forskjellige høytider med tilhørende tradisjoner i form av aktivitet, pynting og mat. Eksemplet nedenfor er hentet fra den kristne kirke.

I adventstiden tar jeg fram:

adventsstjerne i vinduet
syv - armet lysestake i vinduet
lilla lys i lysestake/adventsstake
å tenne adventslysene og synge ”nå tenner vi det første lys”
Andre tradisjoner jeg er vant til

I juletiden tar jeg fram:

stall og krybbe med figurer av Jesus - barnet, Maria, Josef , sauer, gjetere og de tre vise menn
engler
pynter juletreet
Andre tradisjoner som jeg er vant til:

I påsketiden tar jeg fram:

gule lys i lysestakene
egg og påskekyllinger
påskebildet
Andre påsketradisjoner jeg er vant til:

HELLIGDAGER

Søndagene markerer jeg ikke på noen spesiell måte

Søndagene markerer jeg med:
ryddig hus
duk og lys på bordet
”fin” frokost med egg og varmer rundstykker
Jeg er også vant til at vi markerer søndagen med søndagsmiddag.
For meg er det godt å ha forskjell på hverdag og fest.
Andre søndagstradisjoner jeg er vant til:

LIVSRYTMEN

Mitt livssyn preger hele min livsrytme.
Når noen jeg kjenner dør, ønsker jeg å være med i begravelsen.
Jeg har/har ikke vært i begravelse tidligere.

Når noen jeg er glad i dør, sørger jeg på min måte. Det er det viktig for meg at jeg kan se på bilder, og snakke om det som har skjedd ut i fra mitt livssyn. Jeg viser dette i hjemmet mitt med å tenne lys og ta fram bilde av den som er død. Det er godt å gi uttrykk for hvordan jeg har det.

Vedlegg IV:

Sarpsborg kommune

Kartleggingsverktøy

i samtale rundt

tros- og livssynsutøvelse

Grunnlaget for dette kartleggingsverktøyet bunner i ønsket om å sikre ivaretakelse av brukerens selvbestemmelsesrett i forhold til tros- og livssyn. Denne retten er hjemlet i flere lover og forskrifter, blant andre FNs Menneskrettserklæring, Lov om helsetjenesten i kommunene, Kvalitetsforskriften og Forskrift for sykehjem og boform for heldøgns omsorg og pleie.

Spørsmålene i denne folderen er veiledende og vil være med på å danne en god ramme rundt samtale om viktige emner. Dette er med på å sikre brukerens rettigheter til å utøve sin tro eller livssyn i tråd med vedkommendes overbevisning.

Sarpsborg kommune
Postboks 237
1702 Sarpsborg
www.sarpsborg.com
Servicetorget tlf.nr.: 69 10 80 00

KARTLEGGINGSVERKTØY I SAMTALE RUNDT TROS- OG LIVSSYNSUTØVELSE

Navn: _____

Brukers/familiens tilhørighet/medlemskap i tros- og livssynssamfunn.

Kartlegging av brukers historie/bakgrunn i forhold til tro og livssyn.

Har bruker fått reell mulighet til deltakelse i tros- og livssynssamfunn?

Har bruker ønske om dåp, konfirmasjon eller andre rituelle markeringer?

Dåp/navnefest/velsignelse

Er bruker døpt/barnevelsignet?
Har bruker hatt navnefest eller ved annet rituale blitt innlemmet i et tros- eller livssynssamfunn?

Konfirmasjon

Er bruker konfirmert, eller hatt annen markering av inngangen til voksenlivet?

For yngre brukere:

- Som barn, var bruker aktiv i gruppe/forening/ samling innenfor tros- og livssynssamfunn?
- Ble det tilrettelagt for deltakelse? ☐ Ja ☐ Nei
- I tilfelle ja: Hvordan?
- Eventuelle kontaktpersoner:

- Som ungdom, var bruker aktiv i gruppe/forening/ samling innenfor tros- og livssynssamfunn?
- Ble det tilrettelagt for deltakelse? ☐ Ja ☐ Nei
- I tilfelle ja: Hvordan?
- Eventuelle kontaktpersoner:

EN KARTLEGGING AV BRUKERS ØNSKE OM UTØVELSE AV SIN TRO ELLER SITT LIVSSYN

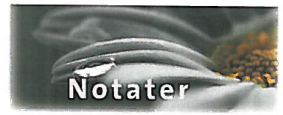

Er bruker aktiv i lag/forening/fellesskap, og deltar i følgende aktiviteter?

- Tid, sted, brukers aktive deltakelse osv.?
- Behov for tilrettelegging?
- Kontaktpersoner/samarbeidspartnere?
- Brukers ønsker?

LIVSSYNSTILHØRIGHETENS BETYDNING FOR BRUKERS DAGLIGLIV

Eks. på spørsmål som er viktige å ha med i en kartlegging:

Skikker i forhold til mat/måltider?

- Matretter, spiser/spiser ikke, bordbønn, forskjell på hverdager og fest, faster?
- Behov for tilrettelegging?
- Evt. kontaktperson?
- Brukers ønsker?

Trosutøvelse i hverdagen?

- Skriftlesing, bønn, sang, musikk, lystenning, ritualer (f.eks. nattverd), estetikk, holdninger og respekt i forhold til brukers livssyn?
- Behov for tilrettelegging?
- Evt. kontaktperson?
- Brukers ønsker?

Høytider og fester?

- Klær, pynting av bolig, hvilke høytider feirer brukeren, hvordan og sammen med hvem?
- Behov for tilrettelegging?
- Evt. kontaktperson?
- Brukers ønsker?

Livskriser?

- Sykdom, død, begravelse?
- Tradisjoner?
- Behov for tilrettelegging?
- Evt. kontaktperson?
- Brukers ønsker?